

EXEGESE VAN DEN BATAKSCHEN TOOVERSTAF

door G. L. TICHELMAN.

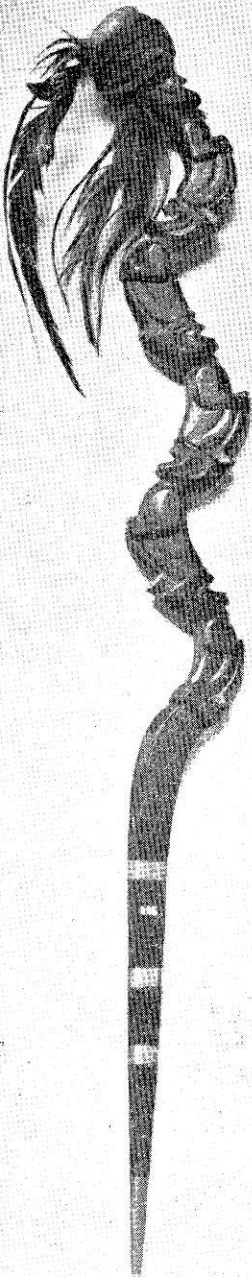
*Geplukt wordt het blad van den motoengboom
Uit het bosch Panggaroetan,
Verteld zal thans worden de oorsprong
Van Si Adji Donda Halahoetan.
Gespannen is het touw van de val,
Dat getwijd werd tot een koord.
Doe het verhaal, o! onze Datoe,
Wij luisteren naar Uw woord.*

BESCHRIJVING VAN DEN TOOVERSTAF.

Tallooze exemplaren bestaan van den Batakschen tooverstaf (*Toenggal panaloean*) en er zullen weinig volkenkundige musea zijn, die onder de Bataksche ethnografica niet eenige van deze ongeveer 1.70 M. lange en 5 à 6 cm. dikke stokken tellen. De naam is afgeleid van *toenggal* — „mannelijk” en *panaloean* van den stam *taloe* — volgens van der Tuuk: overwonnen zijn, zoowel in den strijd, als bij een weddenschap, in het spel, of in den handel, enz. Het is de speervormige staak, die de nederlaag in zich draagt, een phallisch-aandoend zinnebeeld van mannelijke potentie en als zoodanig misschien de bringer van het goede en de bezweerder van het booze.

De tooverstaven werden certijds door een tooverpriester (*datoe*) met een simpel mesje als eenig werktuig, geheel uit de vrije hand gesneden uit het hout van een bepaalde boomsoort, de *pioe-pioe langgoelon*, *poejoe-poejoe-langoele* of *hajoe langgoelon* (*protium javanicum*. Burm.) De zware, vaak verwrongen stam van dezen lagen boom is met lange, spitse doorns bezet en daarom heet de boom ook wel *tada tada*, d.i. de weerbarstige. Het breede, roodbruine kernhout heeft fijne vezels, die gelijk touw in elkander getwijd zijn en het eigent zich voor relief en diepte. Dit hout wordt niet door insecten aangetast.

De Bataks vormen het tegendeel van een homogeen geheel met een innig onderling contact. Uiterlijke eenheid van opvatting ontbrak ten aanzien van de *toenggal panaloean* als gevolg van de uitvoering door verschillende personen in ver uit elkaar liggende plaatsen



Bataksche Tooverstaf.
Coll. W. G. Broek, Voorburg.
Fot. A. J. de Lorm.

en tijdperken en de veelheid van de ten grondslag liggende voorstellingen, waardoor geen twee tooverstaven geheel met elkander overeenkomen. Niettemin kan in de verscheidenheid een zekere eenheid worden waargenomen, waarin zich het aan het type gebondene, het grondige weerspiegelt.

De meeste tooverstaven geven een verticale, zich naar boven eenigszins verbreedende opeenstapeling te zien van gedrochtelijke, op elkander hurkende of staande menselijke en klimmende en kruipende dierlijke figuren, maar immer is een zekere regelmaat in de uitwerking van het gegeven betracht, waardoor een stijlvol effect bereikt wordt. In den zigzaglijn, die men in vele tooverstaven, van terzijde bekeken, kan waarnemen en die ontstaat door herhaling van dezelfde vormen, kan een uitbeelding van den veelvuldig geknaken bliksemstraal (*porhas*) worden gezien.

In het loodrechte zoekt alles wat wil imponeeren het middel tot de gewilde werking en in de volgorde van het verticale vindt de legendarische geschiedenis haar weergave.

Op ieder der ons bekende, werkelijk-oude, poesaka-tooverstaven komen zeven menselijke figuren en de figuren van slang, hagedis en rund voor. Deze tooverstaven zijn verdeeld in een bovenste en een meestal korter onderste gedeelte, die bewerkt zijn en waartusschen een ongeveer 20 cm. lang part onbewerkt werd gelaten, dat als handvat dienst doet.

Aan den top staat een groote, mannelijke figuur en daaronder een kleinere, vrouwelijke figuur, de twee hoofdpersonen van het drama. Alle menselijke figuren hebben abnormaal groote hoofden. Het hoofd toch wordt gedacht als zetel der magische krachten en van het vermogen der menschen. Het hoofd van het bovenste beeld, dat als regel een helmachtige hoofdbedekking draagt, is tulbandvormig omwikkeld met roode, witte en zwarte strengen (*bonang manaloë*). Uit de tulband steekt een sierlijke pluim van paardehaar en elegante haneveeren, dan wel een wilde bos menschenhaar. Bij hooge uitzondering bestaat de top uit een uitsteeksel boven op den helm, waarin enkele figuurtjes van men-

schelijke en dierlijke wezens zijn gesneden. Boven in het hoofd van de eerste figuur werd de met magische kracht geladen, gruwelijke tooverbrei (*poepoek*) gedeponeerd.

In de gestyleerde figuren-dooreenstringeling op de staf komt aan den voorkant algemeen het motief voor van dierfiguren, die met den geopenden muil het onder hen staande wezen aanraken. Veelvuldig ziet men ook, soms ontspringend aan den mond van een der menschenfiguren, een naar beneden gerichte slang, die een hagedis in den staart bijt.

Er bestaan enkele zeer afwijkende variaties op het thema, bijv. een geheele rij van paardekoppen, een optasting van hondachtige wezens of een toren van olifantjes. Ook zijn er staven met een koperen bovenstuk, menselijke wezens of een ruitersfiguurtje voorstellend. Zelfs is een enkele rotan-tooverstaf bekend overdekt met Bataksch schrift, Bataksche tooverteekens en afweerpoppetjes (*pinarhalak*).

De tooverstaf eindigt onderaan in een ijzeren punt, waardoor hij trillend blijft staan, wanneer de priester hem bij de plechtigheden in den grond drijft.

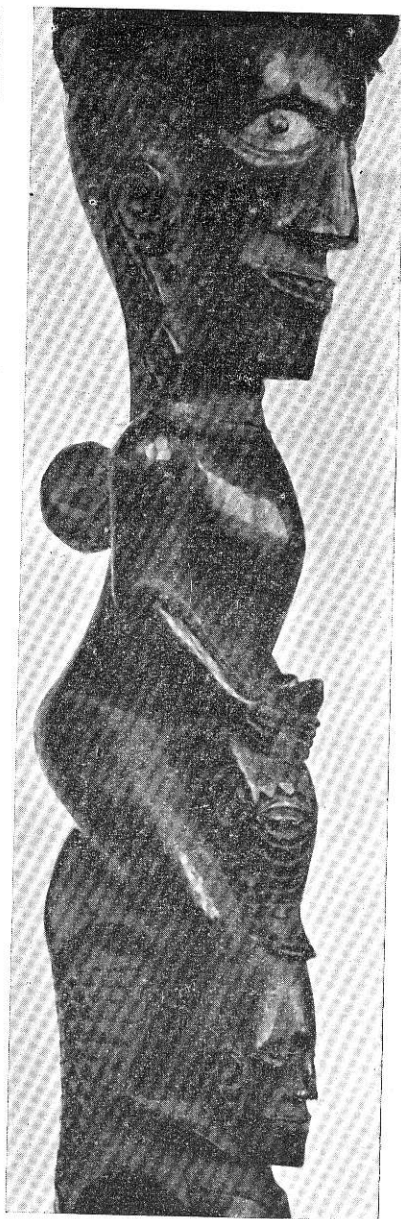
Een kleinere stok, soms slechts enkele d.m. lang en niet grooter dan een wandelstok, is de *toengkot malehat* (van malaikat: engel). Deze staf wordt „het jongere broertje van de *toenggat panaloëan*” genoemd, is slechts sober met snijwerk versierd, meestal bovenaan slechts met een poppetje en vertoont aan het bovendinde ook dikwijls een ruitersfiguurtje.

De *poesaka*-tooverstaf is het gemeenschappelijk bezit van een groep, die een bepaald gebied bezet en heeft een aparte bewaarplaats in den nok van de woning van het hoofd (*roemah bolon*).

De naam van den *datoë*, die een tooverstaf heeft gesneden, is niet bekend en zijn leven verzinkt in het duister der vergankelijkheid, heel anders dan in het Westen, waar de persoonlijkheid van den schepper verbonden is aan zijn conceptie. De persoonlijkheid van den vervaardiger gaat geheel schuil achter den voorgeschreven vorm. Aangenomen, dat in het algemeen de voorstelling een bedoeling

inhoudt, zoo kan de veelal tot fraai effect leidende rhythmische herhaling daarvan, de versterking van die bedoeling beduiden. Immers de waardeering van het

oordeel „werkzaam” of „niet-werkzaam” en het is begrijpelijk, dat men meent de werkzaamheid te kunnen verhoogen door het beeld te repeteeren.



Details van een Batakschen tooverstaf. Rechts is een geopende muil op het hoofd van de onderstaande figuur te zien.

Uit -Beeldende Kunst der Bataks-

Coll. en foto Mus. v. h. Onderw.

resultaat van een dergelijk werkstuk uit zich niet in de classificatie „mooi” of „leelijk”, maar met het oog op de geheime werkingsmogelijkheden door het

Het naar eigen bezieling en op eigen gezag handelende individu kan zelfs een calamiteit inroepen over de groep. Want alles wat zich aan het groepsbewustzijn

tegenstelt, wordt gevreesd als het essentieel- en potentieel-kwade en het individuele wordt aangevoeld als het afvallige.

Over den Batakschen tooverstaf zijn vele mythen in omloop en wat dit voorwerp van magisch religieus gebruik van den Batak als symbool bij uitnemendheid gecondenseerd en ondeelbaar inhoudt, de ware zin van de in de figuren verbeelde idee, de moraal van de voorstelling, worden voor den Batak door de mythe onthouden.

De incest-trek vormt in alle *toenggäl panaloean*-mythen het kernpunt, zooals deze trouwens een vast bestanddeel uitmaakt van de alleroudste legendarische verhalen, die een typisch-Bataksch karakter dragen.

Een der mythen.

Datoe Ama ni Mangatas uit Loemban Loboe (Tobalanden) draagt de mythe van den Batakschen tooverstaf als volgt voor:

De vader van Adji Donda Hatahoetan (*Donda*, een Sanscritwoord, dat eigenlijk „staf” beteekent, wordt door de Bataks opgevat als zwijgzaam, tegelijkertijd eerbied afdwingend; *tahoet* wil zeggen angst, vrees) en zijn tweelingzuster Boroe Tapi Na Oeasan (Boroe Sompak Panaloean), de aan dorst lijdende heette Goeroe Satia Boelan Si Adji Poerbana-ring, de moeder Boroe Djongdjong Anian.

Ongewoon langen tijd bleven de tweelingen in de moederschoot en zij hadden vele wenschen. Deze moederlijke zwan-gerschaps-lusten werden alle vervuld.

Zij bestonden uit: 1. een groote meelkoek (*sitompion na godang*); 2. een roodbruine haan (*manoek mira sialtong*); 3. een roodbruine hond (*biang na rara*); 4. alle snoepgoed, dat op de markt te koop was (*nasa na targoar toehor-toehoran di onan*); 5. lever van de zeer giftige groene slang, lever van een kiekendief en alle soorten van levers (*ate-ate ni oelok dari, ate-ate ni lali pioean dohot nasa ate-ate*).

Niettegenstaande de vervulling van al deze verlangens had de geboorte niet plaats. Nadat de moeder echter een soort vrucht verorberd had, genaamd *gala-gala siroemondang boelan* droeg zij aan een ieder op zijn woning te stutten; want

het oogenblik der geboorte zou spoedig aanbreken.

Onder een hevig onweder, terwijl de wind loeide en de regenstroomen neder-gutsten gedurende zeven dagen en zeven nachten — duur van een maanphase — werden Adji Donda Hatahoetan en zijn zuster geboren. Hij werd geboren met een wichelboek (*poestaha*) en zij met weef-werktuigen.

Toen zij waren opgegroeid, wilden de ouders hen allerlei werkzaamheden opdragen, die door jongelingen en meisjes gemeenlijk worden verricht, doch zij weigerden zulks halsstarrig. De jongen verklaarde zich uitsluitend aan de tooverkunst te willen wijden en het meisje antwoordde zich slechts te willen toeleggen op het weven.

Toen Adji Donda Hatahoetan den mannelijken leeftijd had bereikt, wilde de vader hem een bruid zoeken, doch zijn zoon zeide slechts met zijn tweelingzuster te willen huwen. Daarop wilde de vader zijn dochter uithuwelijken, doch deze gaf te kennen slechts met haar tweelingbroeder te willen trouwen.

Het werd den vader bang te moede en hij besloot Adji Donda Hatahoetan weg te sturen om een bruid te zoeken naar zijn keuze. Overladen met kostbaarheden vertrok de jongen uit het dorp. Het meisje werd weggebracht en goed verborgen in een afgelegen dorp van haar tante.

Adji Donda Hatahoetan zwierf langen tijd rond op zoek naar een vrouw, die op zijn zuster geleek, maar hij keerde onverrichter zake terug en drong nogmaals bij zijn vader aan om hem zijn zuster tot echtgenoot te geven. Goeroe Satia Boelan moest hem echter teleurstellen, zeggende, dat zijn zuster verdwenen en haar verblijfplaats hem niet bekend was.

Adji Donda Hatahoetan was troosteloos en trok er op uit om zijn zuster op te sporen. Langen tijd zwierf hij radeloos rond en tenslotte vond hij haar bij hun tante. Hij wilde haar dadelijk in triomf naar huis voeren, maar dit werd door de tante belet.

Nu bedacht Adji Donda Hatahoetan een list om zijn zuster te ontvoeren. Hij verwekte een burgeroorlog en ontsnapte in de algemeene verwarring met zijn zuster naar het bosch. Langen tijd zwierven

zij rond in het donkere woud en zij voedden zich gedurende dezen tijd met vruchten.

Toen geschiedde het, dat zij gezamenlijk de roode, zoet-samentrekkende vruchten smaakten van de *pioe-pioe tanggoelon*, welken boom zij daartoe hadden beklommen. Zij wilden na den maaltijd weer den beganen grond opzoeken, maar bespeurden tot hun onbeschrijflijken schrik, dat zij zich niet meer konden bewegen en met den boom waren aangeengroeid. Wel konden zij spreken, maar hun ledematen waren geheel verstijfd.

Goeroe Satia Boelan zocht langen tijd tevergeefs naar zijn kinderen. Op zekeeren keer vernam hij van rondreizende handelaren, welk vreeselijk lot hen had getroffen. Onverwijd begaf hij zich op weg naar het tweetal en vond de plaats, waar zij met den boom waren aangeengroeid. Hij liet zich een goede bijl smeden, waarmee hij den boom poogde om te hakken. Dit mocht hem evenwel niet gelukken.

Daarop haalde hij er I. Datoe Pongpang di Aboengan (Datoe Mangiring Adji), een kreupelen wijze, bij. Deze was ervan overtuigd, dat hij de bekwaamheid bezat om het tweetal te verlossen uit hun ondragelijken toestand. Hij klom daartoe in den boom, maar was er in minder dan geen tijd aan vastgegroeid. Goeroe Satia Boelan keerde huiswaarts en riep er II. Boroe Si Baso Bolon, de groote vroedvrouw bij. Ook deze beklom vol vertrouwen den boom, maar zij onderging hetzelfde lot en werd tot hout. Daarna probeerde hij de betoovering te breken achtereenvolgens door gebruik te maken van III. een karbouw (*horbo paoeng*, d.i. de beschermende karbouw), IV. een reu met lange haren (*biang sidjarama toenggal*) en V. een teef met een gestreept vel (*sihoering boroe boroe*). Maar ook deze dieren vergroeyden met den stam. Goeroe Satia Boelan riep vervolgens de hulp in van VI. Patoendal Ni Begoe, maar ook deze vermocht niets te doen, verstijfde bij zijn pogingen en werd één met den boom. Tenslotte faalden ook VII) een slang (*oelok mahinmahinan*) d.i. de huichelachtige verrader en VIII. een hagedis (*ilik*).

Goeroe Satia Boelan was ten einde raad.

Toen geschiedde het, dat een vreeselijk noodweer opstak en dat bij het gerommel van den donder, de felle bliksemschich-



Topstuk van een Batakschen tooverstaf uit de afd. Volkenkunde van het Museum v. h. Onderwijs.

Foto M. v. h. O.

ten en zware regenbuien een wervelwind den boom ontwortelde en meevoerde naar het dorp van Goeroe Satia Boelan.

Deze ontbood Datoe Pangganagana (Datoe Panggana) om de beelden van allen, die waren samengegroeid met den boom, in het hout uit te snijden.

Zoo ontstond de eerste tooverstaf.

Verschillende analogieën.

In vele andere versies van het tooverstaf-verhaal wordt de tweeling als kinderen van den *radja* uit zijn hoofdvrouw

(*poeang bolon*) geboren bij volle maan (*loela*) en wordt geen gewag gemaakt van geweldige natuurverschijnselen, die daarbij zouden hebben plaats gevonden. Voorts spreken sommige der sagen en vertellingen van een derde, levenloos wezen, een pompoenachtige vleeschklomp, die met de tweeling ter wereld kwam. Het werd begraven zooals bij Heiden-Bataks met levenloos-geborenen tegenwoordig nog geschiedt, in de druiplijn (*pamispisan*) van het vorstenverblijf. Volgens sommige Tobasche overleveringen zou de moeder van de bewuste tweeling zelf uit hout gesneden zijn. Zij werd door Ompoe Toean Balaboelan op last van Debata Moela Djadi Na Bolon uit de bovenwereld naar de aarde overgebracht. Een *datoe* bracht het beeld leven bij. Haar kinderen veranderden weder tot hout, een wederkeer derhalve van hout tot hout.

Vele mythen vermelden, dat de tweelingen uitermate schoon van lijf en leden waren. De aandacht verdient, dat zij brenger en brengster van speciaal cultuurbezit waren. Bij elken maaltijd verslonden zij exorbitante hoeveelheden vleesch. Zij waren dus veelvraten, slokken.

De namen der twee hoofdpersonen zijn niet immer gelijklopend en de verschillende bijfiguren dragen een bonte verscheidenheid van namen in de verschillende verhalen.

Behalve hagedissen, honden, olifanten, paarden, varkens, apen, padden, bidsprinkhanen komen op vrijwel alle tooverstaven voor de figuren van de sluwe, boosaardige slang, Oelok Mihim Mihim, of Oelok Mahin Mahinan en de beschutende buffel, Horbo Paoeng, die beiden de menschenlijke taal spreken.

Verband werd gelegd tusschen de tooverstaf en de „vakra”, het typische wapen van den bliksem- en regengod Indra, de bij de noordelijke Boeddhisten en Tibetanen in zwang zijnde „dorje” (Kern) en de „khatwanga”, een attriboot van Heruka. Laatstgenoemde staf, bestaande uit een pyramide van figuren, waarin het menschenlijke hoofd domineert, is speciaal in gebruik bij Tibetaansch ritueel en vertoont in meer dan een opzicht, ook

wat de magische beteekenis betreft, punten van gelijkenis met den tooverstaf (Schnitger). De z.g. hemelzuil der Sibेरische Doelganen is een staf met zeven godenaangezichten (Bergema). Een geheel uit ijzer vervaardigd Chineesch pronkwapen is de door booze geesten gevreesde knotsvormige tooverstaf, waarop verschillende teekens met magische beteekenis zijn aangebracht (K. Hagen). De kunstig-besneden sprekersstaf van Tlingit, Pacifickust van N. Amerika (Boas), herinnert evenzeer aan hem als de Australische tjoeroenga, de stok, die het mystieke lichaam is van den totemistischen voorvader. De „whakapapa”, de genealogische staf van de Ngati-Rangi-stam in Nieuw Zeeland in het Britsche Museum, vertoont in zijn uiterlijken vorm een merkwaardigen overeenkomst met den tooverstaf.

Aanwending van den tooverstaf.

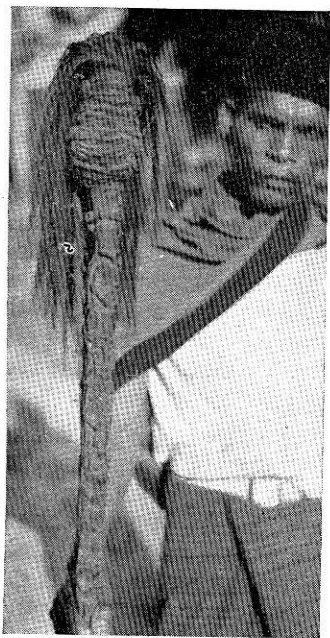
Van de *toenggäl-panaloean* wordt in het algemeen gebruik gemaakt om heil te verzekeren, geluk te brengen, ongeluk te weren en ramspoed te voorkomen of te herstellen (*mandoedoe*), maar ook kan de staak door middel van de zwarte kunst worden aangewend als verderfbrenger, die ziekte en dood kan veroorzaken (*manoeroengi*). Gelijksortige ritën hebben plaats, maar de eerste handeling wordt des daags, de andere omstreeks het middernachtelijk uur verricht.

De staf kan in het bijzonder o.m. worden gebezigd als raadgever bij het besturen des lands, als vernietiger en medestrijder in den oorlog, als regenmaker in den drogen tijd, als regenweerder in den natten tijd, als orakelwerktuig (*tondoeng*). Met behulp van de staf kan de vruchtbaarheid van mensch, dier en akker worden bevorderd, kan het vuur van een uitgebroken brand in het dorp worden geblusht, kunnen ziekten en epidemien worden bestreden, kan een dief of moordenaar worden opgespoord, en ander weldadig magisch effect worden verkregen.

De macht, die de mensch zelve mist, wordt geprojecteerd op het massasymbool, dat de verbinding tot stand brengt tusschen den mensch en diens doelein-

den en het vertrouwen wekt om het gestelde doel te bereiken door een bepaalde van de voorouders overgekomen discipline, want de *toenggal panaloean* is niet slechts een symbool van de cultusgemeenschap van alle levende stamgenooten, maar tevens een symbool van de verbondenheid der tegenwoordige generatie met alle voorafgaande tot aan den stamvader toe.

De positieve uitslag der magische handelingen met den tooverstaf is afhankelijk van een aantal voorwaarden:



Een Bataksche priester met zijn tooverstaf.

Foto Dr. P. Voorhoeve.

Onontbeerlijk is de tooverbrei (*poe-poek*), die boven in den kop van de mannelijke hoofdfiguur wordt aangebracht. Deze zalf wordt soms mede gedaan in een kleine opening in borst of buik van een der hoofdpersonen. Zij is de met magische kracht geladen substantie, bereid uit de als zielezetel geldende, verkoolde deelen van een op afschuwelijke wijze gedood kind, dus hersens, hart en lever. Het wicht had men tot den hals in de aarde ingegraven en nadat het de toezegging had gedaan om hulp te zullen verleenen in alle ceremonieel opgesomde

gevallen van gevaar, tegenspoed en onheil der zienlijke en onzienlijke wereld, werd het wreedaardig, doch snel gedood (*na mate santongkin*). Men beloofde het namelijk een verfrisschende slok palmwijn en in stede daarvan goot de *datoe* door een tooverhoorn (*sahan*) gesmolten lood of vloeibaar koper in het keeltje. De belofte van bijstandverleening in de ziel van het willige, zich geheel overgeven hebbende kind, werd daardoor a.h.w. vastgelegd. Deze kracht werd door den dood gesublimeerd en bleef als toovermiddel (*pangoeloebalang* — voorvechter) voor de gemeenschap behouden. De edele deelen (soms ook de geslachtsdeelen en de lippen) werden gereinigd van bloed, gekookt en met kalk tot een pap of zalf gemengd. Deze substantie was een kostbaar bezit. Zij werd nog aanmerkelijk versterkt door toevoeging van gember, peper, salpeter, melksap uit boomen en allerlei lugubere ingrediënten, die geroosterd of fijn gewreven werden.

(Wordt vervolgd).

De priesterhandeling.

Aan het bij de tooverhandeling gesproken woord, in verschillende gebeden en formuleren, dat op de juiste wijze moet worden geuit, wordt groote godsdienstig-magische beteekenis gehecht en schepende kracht toegekend. Dit van *datoe*-geslacht op *datoe*-geslacht en van *goeroe* op leerling overgaande woord, aanroepingen in de z.g. *hata pangaraksan*, de siertaal, is uiteraard onderhevig aan slijtage, verval en verwording. Dit is eveneens het geval met de veranderlijke gestalte van het object zelve, naar den aard, aanleg en bekwaamheid van den bewerker van het harde hout en mede door den oorspronkelijken vorm van het weerbarstige materiaal.

Verder behooren verschillende tooverteekens met zwart, geel en wit meel, op een vastgestelde wijze op den bodem te worden aangebracht. De vermaterialisering der idee tot een figuur heeft de meeste kans om herkenbaar te blijven in zijn grondvorm. Zoowel in de zichtbare als onzichtbare wereld zijn de verschillende verschijnselen door teekens of een combinatie van teekens uit te drukken, waardoor, mits men ze nauwkeurig weer geeft, bijzondere krachten in het werk gesteld kunnen worden tot eigen nut of bestwil, maar ook tot schade van zijn tegenstanders.

Het voornaamste en onontbeerlijke tooverteeken is de *bindoe matogoe*-figuur met de *bindoe Matoga*, die de acht windstreken (*désa na ocaloe*) weer geeft, het dubbele magische vierkant van mystisch-goddelijken oorsprong, dat aan de hoeken wordt verdedigd door drie tanden. Voorts de vijfpuntige ster (*tapak si lima-lima*) en de zevenpuntige ster (*tapak si pitoe-pitoe*) en het mannelijk en vrouwelijk Salomons-zegel (*tapak Radja Soleman dalahi* en id. *naboroe*).

Op een met jong klapperblad versierd

driepootig altaar (*langgatan*), bekleed met het vorstelijk Bataksch weefsel, de *ragidoep*, wordt het offer aan spijzen en versnaperingen, z.a. rijst, visch, gebak, sirih, palmwijn e.d. geplaatst, een *poes-taha* en weefwerktuigen en men bindt eraan vast: een hond, een haan en landbouwwerktuigen. In het centrum van de teekening worden een kippenei en een bijl neergelegd. Met een rauw ei wordt de staf van boven tot beneden ingesmeerd en ieder der daarop voorkomende beeltenissen wordt gespijzigd met speciaal voor haar bestemd voedsel en uit een tooverhoorn (*sahan*) gelaafd met palmwijn (*bagot*). Was de *datoe* oorspronkelijk de officieerende priester, die de sacrale handelingen verrichtte, in den loop der tijden werd hij de toovenaar, die poogt de bovenaardsche krachten en machten te dwingen in een bepaalde richting te werken.

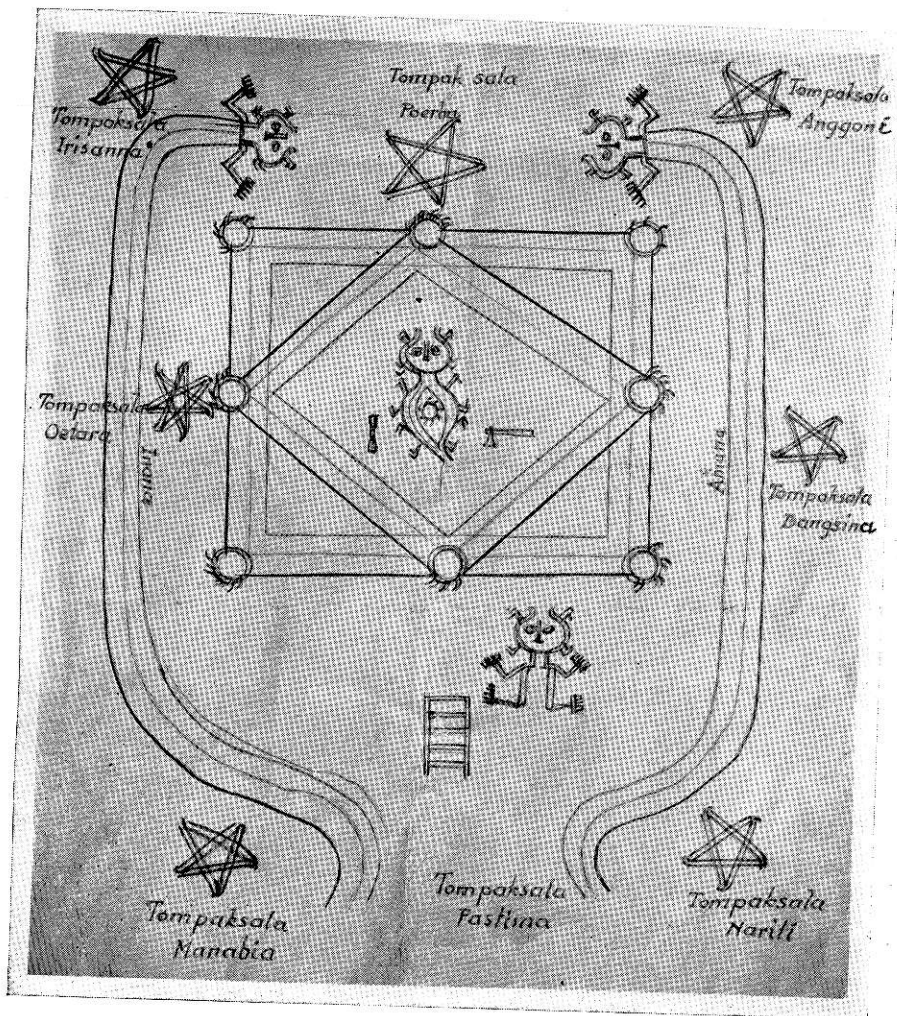
Op een gunstigen, uit de wichelboeken vooruit berekenden dag zegt de *datoe* zijn gebeden op, prevelt zijn tooverformules en voert in voorgeschreven volgorde op de tonen van het Bataksche orkest (*gondang*) meestal op het dorpsplein (*alaman*) den dans uit om de tooverfiguren, waartoe slechts zeer ervaren *datoes* in staat zijn.

Dit dansen lijkt een tooneelopvoering. De *datoe* neuriet en spreekt de staf op zangerigen toon toe (*inggo-inggo*), streelt liefkoozend de pluim aan het boveneinde, doet alsof hij als vrouw de stok ter wereld brengt, wiegt den staak als een zuigeling in de armen, draagt hem op zijn rug, koestert hem in zijn schoot, bespuwt hem met sirih, geeft hem fijngekauwde rijst te eten en legt, alsof hij luisterde, zijn oor aan het hout. Zijn gebaren en bewegingen worden allengs hartstochtelijker. Het licht-ontvlambaar gemoed laat uit tot extase. De *datoe* verslindt veel rauw, bloederig vleesch en een met zout, citroen en veel Spaansche peper bereide toespijs (*pinadar*); hij

slurpt onmatig veel palmwijn. Steeds wilder wordt de dans, hij schaterlacht, spreekt tot den staak op heeschen toon, schreeuwt hem met schuim op den mond toe, smeekt op klagenden toon, dreunt zijn gebedsformules op, rukt zich dan

datoe den tooverstaf in de hand, als hij den buffel naar den slachtpaal geleidt.

Het groote *gondangfeest* wordt door den *datoe* geopend met het verhaal van Adji Donda Hatahoetan en Boroe Sopak



Tooverfiguren in gebruik bij den dans met den tooverstaf.

Foto K. I.

den hoofddoek van het hoofd, rafelt de lange haren met woeste gebaren uiteen en scheurt zich de kleeren van het lichaam.

Dan wordt geofferd, waarbij hij het bloed der offerdieren op de beeltenissen van den tooverstaf laat druipen. Soms bijt de *datoe* den haan de hals af en drinkt hij gulzig van het hondenbloed. Bij het groote karbouwenoffer houdt de

Panaloean. De magische krachten, die loskomen door een verbreking van de cosmische orde, als de bloedschande is, worden dienstbaar gemaakt aan het door den *datoe* beoogde doel. Den volgenden dag worden de *bindoe matogoe* en *bindoe matoga* geteekend, de offertafel aangericht en de verschillende gebeden opgezegt.

Enkele theorieën met betrekking tot den tooverstaf.

De beschouwing en analyseering der tooverstafmythen vereisch en een groote critische voorzichtigheid.

Het is niet zonder bedenking den Batakschen tooverstaf en zijn geheele structuur te willen verklaren als een afgerond geheel en gevaarlijk is het mede, om de herkomst der motieven tot in de kleinste details te willen verklaren. Vele cultuurinvloeden hebben staf en mythe beroerd en omgevormd. Dit object van heidensch-godsdienstig gebruik is geen puzzle, waar maar één oplossing voor geldt, doch er manifesteren zich verschillende, naar gehalte en tijdsorde ver uit elkaar liggende cultuurelementen in met twijfelachtigen of zonder eenigen samenhang. Het is niet voldoende om de beeltenissen op zich zelve te catalogiseren en te beschouwen. Zij dienen gezien te worden in het raam van de primitieve gevoelswereld, waartoe zij behooren en beoordeeld naar de algemeene psychische gesteldheid, waaraan de voorstellingen ontsproten zijn. Niet alleen wordt binnen de grenzen van artistiek en technisch uiddrukkingsvermogen de wereldbeschouwing van de groep weergegeven, doch ook worden zoo minutieus mogelijk overgenomen en in het voorwerp verwerkt, hetgeen in haar voorhanden is aan veelal onbegrepen traditie en stijl. Er zijn vele trekken van verren en vreemden invloed in het snijwerk.

Natuurmythe.

Door enkelen werd als zeker aangenomen, dat het geheele verhaal van den Batakschen tooverstaf niets anders was als een natuurmythe. Adji Donda Hatahoetan en Boroe Tapi Na Oeasan zouden symbolen zijn en de verpersoonlijking van respectievelijk bliksem en regen, hetgeen uit de etymologie der namen zou kunnen blijken (Meerwaldt), of wel, zij zouden respectievelijk symboliseren de vreeselijke en gevreesde bliksemstraal en de dorstige aarde. Dit zou dan ook verklaren, waarom de staak van een ijzeren punt voorzien is, zoodat hij in de aarde kan blijven staan, waardoor de innige verbinding van bliksemstraal en aarde wordt verzinnebeeld.

De mythe zou zijn overgenomen van de Indiërs en met allerlei toevoegingen en coupures zou de Batak haar tot een Bataksche legende hebben omgewerkt (Van Ophuysen).

Paradijs-, zondeval en „Sintbrand”-verhaal.

Anderen zien in de mythe het paradijs-, zondeval- en „Sintbrandverhaal (Reschke).

Weer anderen onderkennen er duidelijk een „dierencultus” of totemistische invloeden in. (Vgl.: Volz). De tooverstaf zou de genealogie der voorvaders, de reeks der afgestorvenen verbeelden, zooals dit het geval is bij de Noord-West-Amerikaansche en Melanesische palen (Modigliani, Schurtz).

Deze theorieën vinden hun rechtvaardiging geenszins in hetgeen de Bataks zelve van de *toenggäl panaloean* vertellen.

Cultusobject.

De tooverstaf is voor den Batakschen heiden een cultusobject. Deze heiden is in-religieus en elke zede, handeling en gebod is religieus-gemotiveerd, al wordt zijn religie ook bestempeld als bijgeloof, dat aan zekere traditioneele opvattingen waarde hecht, die door de contemporaine wetenschap en geloofsystemen worden verworpen.

Het margabegrip en als uitvloeisel daarvan het exogame huwelijk domineert in het volksbewustzijn van den Batak. Bij ontstaan en vergaan van individuen is de opzet, dat de soort tot bloei kome. De schakel der gemeenschappelijke afstamming verbindt de margaleden; het incestueuze huwelijk is hem een gruwel, het plegen van bloedschande de zonde bij uitnemendheid en deze breuk van de adat is fataal voor de geheele stamgemeenschap. De tweelinggeboorte (*marporhas toeboe*) en vooral de geboorte van tweelingen van verschillend geslacht wordt door den Batak en overigens algemeen in Indonesië als een *malum omen* beschouwd.

De tooverstaf zou te vergelijken zijn met een heilig boek, een soort prentenbijbel, dat voor hem de hoogste wet symboliseert, het gebod van het exogame

huwelijk. Maar meer dan waarschijnlijk is dit een latere interpretatie van niet meer begrepen, veel oudere vormen.

Scheppingsmythe.

De Bataksche scheppingsverhalen bevatten tal van elementen, die parallel loopen met de toovermythe. Het overal gelijke wereldbeeld geeft den kosmos als een twee-eenheidsbegrip, een androgyne twee-eenheid en de tweelingverbintenis, waarin de polariteit van den kosmos, de bevruchtende lichte en de bevruchte donkere macht tot uiting komt, is voor alle kosmische verhoudingen van betekenis. In de tooverstaf is dan de totaliteit van de primair in twee phratries verdeelde gemeenschap verzinnebeeld.

Het broer-zusterhuwelijk als mythische figuur stelt voor het mythische stamouder-paar, respectievelijk de exogame stamhelften, die tevens de twee helften van den zich in alle vormen als tegendeelen openbarenden kosmos verbeelden en die door hun voorbeeld het exogame huwelijk instellen.

Hindoesche invloed.

Het valt moeilijk te loochenen, dat het godsdienstig denken van den Batak de waarschijnlijk vreedzame beïnvloeding door de Hindoes heeft ondergaan. Daarvan getuigt ook de taal, waarin men een vrij groot aantal Sanskritwoorden aantreft, inzonderheid met betrekking tot het religieuze, het tooverwezen, de windstreken, de teekens van den dierenriem.

Het mengsel van theïstisch godengeloof, animistische vereering der zielen van de afgestorvenen en dynamische magie, dat het heidendom der Bataks uitmaakt, heeft zijn Algeest, de oorspronglooze Debata (Skr. Devata) Moela Djadi Na Bolon, ook wel Ompoe Toe an Moela Djadi Na Bolon, het groote Beginsel van het Zijnde, de Wortel van al het Gewordene, die in den zevenden hemel troont, mogelijk een oeroud Bataksch begrip.

Daarnaast verdient vermelding de raadselachtige en on-Bataksche figuur van Debata Asi Asi, de immobiele godheid van het Erbarmen, die geen offers verlangt, het door wichelaars dikwijls aangeroepen opperhoofd der geesten, die in den vierden hemel zijn woonstede heeft.

Hij kan wellicht geïdentificeerd worden met Avalokiteçvara, de Mahakaru nika, die, begaan met het eindeloze leed der schepselen, dat hij, de Groot Mededoogende, niet vermag te keeren, in diepe overpeinzingen verzonken, gezeten is op den berg Potala.

De Batak onderscheidt drie rangen van godheden, t.w. 1. *Debati di atas*, de godheid der bovenwereld, die woont in de *banoea gindjang*, de hemel; 2. *Debata di tongah*, de godheid der middenwereld, verblijvend op de aarde en 3. *Debata di toroe*, die zich ophoudt te *loemban di bata di toroe*, het land der benedengoden, ook wel de *padang si loengoenon*, d.i. de eenzame grasvlakte. Zij corresponderen met de godentrits: 1. (Ompoe Toe an) Batara Goeroe, de schepper, handhaver van het recht, de zittende, opmerkende en wakende, van wien alles afhankelijk is en die in den zesden hemel zetelt op Bandjar Dolok, de bergstad; 2. (Ompoe Toe an) Soripada, van wien men kinderezen verwacht, de zinnelijke, die ontembaar is en die zetelt in Bandjar Tongga, de middenstad en tenslotte 3. (Ompoe Toe an) Mangalaboelan, Malaboelan of *Balaboelan*, de maanvoorttrekker, bron van het euvele, de boosaardige, ijdele en pochende, maar die een uitnemend rede naar is. Hij is „de wufte God”, heeft een gloeduitstralende gestalte en zetelt in Bandjar toroean, de benedenstad.

Van een volstrekte onontwarbaarheid zijn de begrippen der religieuze gedachtenwereld van den Batak en ordening tot in details is niet mogelijk, want een duidelijke onderscheiding naar aard en functie zijner godheden kent hij niet.

Vele zeer-eerwaarde tooverstaven tellen zeven menschelijke figuren. Het getal zeven zou men als een heilig getal der Bataks kunnen beschouwen, het is voor hen van de grootste waarde. Het speelt een rol bij de geboorte, de naamgeving, het tandenvijlen, de besnijdenis, bij vrijage en huwelijk, bij het ontvangen van gasten, bij de rechtspraak, bij oorlogsgebruiken en in de politiek.

De Hindoesche filosofie leert, dat de mensch is een zevenvoudig wezen van een zevenvoudige samenstelling. Anders gezegd: de menschelijke aard heeft zeven

aangezichten en kan bestudeerd worden uit zeven verschillende gezichtspunten.

Muilmotief.

Prof. Heine Geldern acht het weliswaar niet geheel zeker, maar toch zeer goed mogelijk, dat de Bataks het motief van de Sutasoma-Kalmasapada-legende direct in hun tooverstafplastiek hebben opgenomen. Het z.g. muilmotief, een dier, c.q. monster, dat met zijn geopenden muil het hoofd van onder hem staande figuren aanraakt, is algemeen op Bataksche tooverstaven. Met de motieven van de Boeddhistische legende waren de Bataks naar hun verschijningsvorm en hun mythischen en magischen inhoud vertrouwd en ook al is het muilmotief inheemsch geweest, dan zou het in ieder geval het bestaan van zulk een voorstelling als cultuurelement bevorderd kunnen hebben. De verbannen koning, die in het woud leefde en argelooze reizigers doodde en verslond, kan in de legende een aan oeroude riten ontleend element zyn, verband houdende met de initiatie, waarbij de wouddemon de kandidaten verblindt. Na zijn bad, de purificatie, wordt Sutasoma door den demon gegrepen en naar het woud gesleurd (waar nl. de initiatie moet plaats hebben). In feite zijn deze gegevens veel ouder dan het Boeddhistische verhaal.

In haar uitingvorm vertoont de *toengal panaloean* niet slechts verwantschap met de *hampatong*, de Dajaksche doodenpaal, doch ook met elementen van de kunst van Nieuw Ierland, maar bovenal met die van de Noord-West Amerikaanse kuststammen. Niet slechts in de kunst, maar ook met betrekking tot oudere cultuurelementen bestaan typische verwantschappen.

Volgens Prof. Heine Geldern moet de oorsprong dezer analogieën worden gezocht in een oude cultuur, of liever een ouden cultuurstijl, die nog voor den opbloei van de Chineesche „Hochkultur”, dus omstreeks 2000 v. Chr. in Oost-Azië voorkwam en waarin de Changstijl van China wortelt. Deze cultuur verbreidde zich eenerzijds over de Stille Zuidzee naar Amerika, anderzijds Zuidelijk naar Indonesië en verder naar Melanesië.

Rouffaer noemt het een wonderlijk toe-

val, dat een Indianenstam op de Queen Charlotte-eilanden ten Westen van Canada in de totemistische gedenkpalen, die zij in zachten leesteen voor de woningen der hoofden plegen op te richten, precies datzelfde Bataksche motief aanwendt van opeenstapeling van koppen boven elkaar als bij de door Rouffaer „wichelroeden” genoemde tooverstaven. Ook Hamy vestigt de aandacht op de overeenkomst tusschen de totempalen van de Indianen der Amerikaansche Noord-Westkust en de tooverstaven der Bataks.

Volgens Prof. Hentze gaat het muilmotief terug op veel oudere gegevens dan de Sutasomajataka. Een Chineesch monstermasker, dat verbonden is met vruchtbaarheidscultus en landbouwwriten en dat sedert het Sungtijdperk als T'ao-t'ieh bekend is, vertoont in allerlei variaties een tijger, die een mensch voor zich houdt op



Datoe met tooverstaf, tooverceremonieel verrichtend bij de *bindoe*-figuur. Foto K.I.

zulk een wijze, dat deze uit den open muil van het dier schijnt te komen. T'ao-tieh beteekent zooveel als veelvraat, slokop. Het monster houdt tegelijkertijd het menschelijk wezen voor zich als beschermend met zijn voorpooten omklemd. De voorstelling heeft een cosmologische beteekenis en houdt verband met vooroudercultus. Het monster der duisternis bevrijdt het licht en het herinnert aan de vernieuwing van het leven. Correlatie bestaat tusschen het begin van de geboorte van het leven en de idee van het begin van de clan.

Gelijksoortige motieven komen voor in verschillende deelen van Indonesië, Nieuw-Guinea, langs de kusten van Zuid- en Noord-Amerika en in Siberië. Zij zijn tekenend voor de precolumbische beschavingen. Tot in details toe vindt men hetzelfde motief in de Amerikaanse megalithcultuur van het Magdalena-stroomgebied in Columbia. De absolute ouderdom van het snijwerk is uiteraard niet beslissend ten aanzien van die van den stijl.

De oorsprong van het motief, dat als verschijnsel cultuurhistorisch van groote beteekenis moet worden geoordeeld, zou gezocht moeten worden in een Chinese cultuur in het Zuiden of aan de kust. Hiermede zouden samengaan de vierkantbijl en schouderbijl, akkerbouw, schedeloffers en veelal ook megalithculturen. Voorts zou verband bestaan met de z.g. herlevingsdrama's bij gelegenheid der initiatie. Daarbij wordt verondersteld, dat de candidaat sterft. Hij wordt door een monster verslonden, dat hem echter uitspuwt, waarna hij herleeft in een andere gedaante. Beter ware het daarom wellicht om te spreken van een „Jonas-motief”. Deze herlevingsdrama's zijn typisch voor de circumpacifische culturen.

Het is wellicht deze in den stijl nog vastgehouden oeroude zin van den staf, die nimmer werd vernietigd, maar door allerlei meer en minder oude voorstellingslagen werd overwoerd. Want bij de groeiprocessen in den Archipel, waarbij religie en mythologie zich weelderig ontplooiden, vermengden zich oud en jong en gingen in elkander over. In de voorstellingswereld eener nieuwe omgeving kan men dikwijls oude en oeroude beelden en begrippen terugvinden, die in

dikwijls merkwaardige assimilatie gemeengoed der inheemschen werden.

LITTERATUUR.

- Bartlett, H. H. The labors of the datoc. I. Michigan, 1930. P. 4, 5 en 48. Pl. XXIV.
 Bartlett, H. H. The labors of the datoc. II. P. 23 en 24. Pl. IV.
 Bartlett, H. H. The sacred edifices of the Batak of Sumatra. Michigan 1934. P. 23 en 24.
 Brenner, J. von, Ein Besuch bei den Kannibalen Sumatras. Würzburg, 1894. P. 225—227.
 Heine-Geldern, R. von, The archaeology and art of Sumatra. In: Loeb, Sumatra. Weenen, 1935. P. 318.
 Heine-Geldern, R. von, Sculptured sword-hilts showing scenes from Buddhist legends. Journal of the Indian Society of Oriental Art, Juni/Dec. 1937, P. 147—158.
 Joustra, M., Si Adjí Doenda Katekoetan, of 't verhaal van den Batakschen tooverstaf. (Karo-Bataksche vertellingen II). Verh. Bat. Gen. Dl. LVI (1907), P. 28—54.
 de Lorm, A. J. en Tichelman, G. L., Beeldende kunst der Bataks. Leiden 1941, P. 21—32; Pl. IX—XV.
 Meerwaldt, J. H., De Bataksche tooverstaf. Bijdr. Kon. Inst., 54, 1902, P. 297—310.
 Ophuysen, Ch. A. van, Der Bataksche Zauberstaf. Int. Arch. f. Ethn., XX, 1912, P. 82—103, Pl. XIII.
 Pleyte, C. M., Wzn. L'Origine mythique du bâton magique en usage chez les Bataks. T'oung Pao, 1893.
 Reschke, H., Die Zauberstafmythen der Batak sind Paradies- und Sündenfallerzählungen. Zft. f. Ethn., 67, 1935, P. 176—187.
 Reschke, H., Tunggal panaluan, der heilige Stab der Batak. Mitt. d. Anthropol. Ges. Wien, 66, 1936, P. 319—337.
 Rouffaer, G. P., Beeldende kunst in Ned. Indië. Bijdr. Kon. Inst., 89, 1932, P. 406—407.
 Schnitger, F. M., De beteekenis van den Batakschen tooverstaf. De Natuur, Sept. 1939, P. 205—206.
 Tichelman, G. L., Een der Bataksche tooverstafmythen. (Iets over Toba-Bataksche magie). Meded. Ver. v. Gezagh. B.B., Dec. 1936, No. 39.
 Tichelman, G. L., Toenggal panaloean, de Bataksche tooverstaf. Tijdschr. Bat. Gen., 77, 1937, P. 611—634.
 Tichelman, G. L., The Batak magic wand. In: Forgotten kingdoms in Sumatra v. F. M. Schnitger. Leiden, 1939, P. 109—131.
 Tichelman, G. L., Prof. R. Heine Geldern over het muilmotief in de Bataksche plastiek. Cult. Indië I, 1939, P. 54—57.
 Volz, W., Nord-Sumatra I. Die Batakländer. Berlin, 1908. P. 348—353.
 Voorhoeve, P., Overzicht van de volksverhalen der Bataks. Vlossingen, 1927. P. 68—69.
 Wirz, P., De dans met den tooverstaf. Ned. Indië Oud en Nieuw, 11, 1926—'27. P. 131—143.
 Ypes, W. K. H., Bijdrage tot de kennis van de stamverwantschap, de inheemsche rechtsgemeenschappen en het grondenrecht der Toba- en Dairi-Bataks. Leiden, 1932. P. 26—28.